

УДК 347.736

DOI <https://doi.org/10.32782/2223-9995.2024.26.5>

Мельников О. О.,

аспірант

Національного університету «Острозька академія»,

помічник судді

Північно-західного апеляційного господарського суду

ORCID: 0009-0004-1607-9785

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ЮРИСДИКЦІЇ СПОРІВ, СТОРОНОЮ В ЯКИХ Є ПЛАТНИК ПОДАТКІВ, СТОСОВНО ЯКОГО ПОРУШЕНО СПРАВУ ПРО БАНКРУТСТВО

Реалізація основного принципу верховенства права, який закріплено в статті 8 Конституції України, за своєю сутністю є важливим питанням формування правозастосовчої судової практики [6].

Згідно зі статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) кожній особі гарантовано право на справедливий суд [2]. Варто зазначити, що з метою дотримання вищезазначеного права судом, встановленим законом, слід ідентифікувати уповноважений орган, до компетенції якого належить право вирішувати певний спір.

Питання визначення суду, уповноваженого законом, є досі актуальною проблематикою в Україні, адже згідно з рішеннями Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), зокрема у справі «Шестоपालова проти України» від 21.12.2017 [14], справі «Буланов та Купчик проти України» від 09.12.2010 [12], ЄСПЛ неодноразово констатував порушення розмежувань судових юрисдикцій в Україні.

Так, згідно зі статистичними даними, у 2018 році Велика Палата Верховного Суду (далі – ВПВС) вирішила 863 спори, у яких розглядалися, зокрема, питання щодо порушень місцевими та/або апеляційними інстанціями розмежувань юрисдикцій між судами. Уже у 2019 році ВПВС розглянула 1358 спорів, тобто 94 % від усіх розглянутих справ [7].

З огляду на вищезазначену статистику, з урахуванням розмежування судів за їх спеціалізаціями та прийняттям Верховною Радою України процесуальних кодексів в Україні питання суду, встановленого законом, залишається й досі болючим як серед теоретиків, так і серед практикуючих юристів, про що свідчить судова практика.

Зазначене також свідчить про порушення положень статті 13 Конвенції [2], адже неправильне застосування судом процесуальних норм, наявність непоодиноких випадків скасування судових рішень порушують право заявника як особи, яка під час звернення до суду має право на ефективний національний засіб юридичного захисту.

Варто звернути увагу на закріплені норми в статті 7 Кодексу України з процедур банкрутства (далі – КУЗПБ) та усталену судову практику. Так, першочергова мета і завдання розгляду справ позовного провадження в межах справи про банкрутство полягають у тому, що цей розгляд справ має перебувати у взаємозв'язку з реалізацією судових процедур банкрутства [5]. У судовій практиці сформовано правову позицію та введено поняття принципу концентрації справ у банкрутстві, згідно з яким усі судові провадження стосовно боржника повинні розглядатися в межах справи про банкрутства для розгляду всіх майнових спорів.

З огляду на непоодинокі кількість порушень розмежувань юрисдикцій між судами ця стаття має на меті звернути увагу на актуальність проблеми, зокрема, визначення суду, уповноваженого законом розглядати категорію спорів, стороною яких є платник податків і стосовно якого порушено справу про банкрутство.

Адже, як зазначеновище, згідно з частиною 2 статті 7 КУЗПБ, господарський суд, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, у межах цієї справи вирішує всі майнові спори, стороною яких є боржник. Відповідно до пункту 8 частини 1 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) визначено, що до компетенції юрисдикції господарських судів належать підвідомчі справи про банкрутство та справи у спорах з майновими вимогами до боржника, стосовно якого відкрито провадження у справі про банкрутство [1].

Тобто формування принципу концентрації у справі про банкрутство узгоджується з вищезазначеними нормами в КУЗПБ та ГПК України.

Однак варто звернути увагу й на інші правові аспекти. Зокрема, згідно з пунктом 14.1.7 статті 14 Податкового кодексу України (далі – ПК України), оскарження рішень контролюючих органів, а саме оскарження платником податку податкового повідомлення – рішення про визначення сум грошового зобов'язання платника податків або будь-якого рішення контролюючого органу здійснюється в порядку і строки, встановлені цим кодексом за процедурами адміністративного оскарження, або в судовому порядку [8]. Також статтею 1 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) визначено, що кожна особа має право в порядку, установленому цим кодексом, звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або законні інтереси [4].

Отже, з урахуванням вищезазначених норм наявні дві правові позиції: усі майнові спори стосовно боржника у справі про банкрутство підвідомчі господарським судам, а спори, які пов'язані з оскарженням дій та/або бездіяльністю податкового органу, за своєю сутністю є публічно-правовими спорами, тож повинні розглядатися в порядку адміністративного судочинства.

З урахуванням вищезазначеного сформувалася неоднозначна судова практика. Для визначення суду, уповноваженого законом розглядати відповідну категорію спорів, ВПВС у постанові від 01.11.2023 у справі № 908/129/22 (908/1333/22) дійшла висновку, що КУзПБ та ПК України за своєю сутністю є спеціальними кодексами в частині розгляду окремо визначених видів спорів.

ВПВС вказала, що господарські спори (зокрема, спори про банкрутство) потрібно розглядати господарському суду з урахуванням норм, визначених ГПК України, та особливостей, які регулює КУзПБ.

Водночас окремі види адміністративних спорів (зокрема, у нашому випадку податкові спори) підлягають вирішенню в порядку адміністративного судочинства згідно з правилами КАС України й особливостями, які визначено у ПК України [9]. Отже, ВПВС дійшла висновку, що в разі, якщо заявник оскаржує дії / бездіяльність державного органу, то за своєю матеріально-правовою природою існує публічно-правовий спір, а отже, такі категорії спорів слід розглядати в порядку адміністративного судочинства.

Підсумовуючи вищезазначену правову позицію у справі № 908/129/22 (908/1333/22), слід висувати, що категорія спорів, як оскарження боржником (платником податків) рішень, дій / бездіяльності контролюючого органу, навіть з урахуванням наявної справи про банкрутство, за своїм матеріально-правовим характером є публічно-правовими. Саме тому першочергово суд, уповноважений законом, повинен перевірити законність дій державного органу. Отже, у цьому випадку ВПВС дійшла висновку, що цей спір належить до компетенції адміністративної юрисдикції.

Також у вищезазначеній справі наголошено, що розмежування юрисдикцій та визначення предметної юрисдикції суду, який має право розглядати певну категорію спорів, визначаються суто нормами процесуальних кодексів, а саме ГПК України, ЦПК України, КАС України, а не ПК України чи КУзПБ, що за своєю сутністю є кодифікованими актами, які покликані вирішити процедурні питання.

Отже, урахування принципу концентрації судових проваджень у межах справи про банкрутство, як зазначено в ст. 7 КУзПБ, слід застосовувати з урахуванням процесуальних кодексів, а саме ГПК України, КАС України та ЦПК України, а не КУзПБ чи ПК України.

Зі свого боку, розгляд неуповноваженим судом певної категорії спору автоматично порушує принцип верховенства права, а саме: право особи на ефективний засіб правового захисту та право на справедливий суд.

Сформована практика свідчить про те, що в разі, якщо предметом спору є оскарження дій чи рішень податкового органу, стороною яких є платник податків, стосовно якого порушено справу про банкрутство, слід розглядати в порядку адміністративного, а не господарського судочинства.

Також варто звернути увагу на судову практику ЄСПЛ, у якій висвітлювалися дотичні питання. Так, у рішенні від 12.07.2001 у справі «Феррадзіні проти Італії» (Ferrazzini v. Italy), заява № 44759/98, зокрема, у пункті 29, висвітлено позицію, що податкові питання і досі становлять частину основного пакета прерогатив державних органів. При цьому відносини між платником податків і податковим органом і далі мають переважно публічний характер. ЄСПЛ вважає, що податкові спори виходять за межі сфери цивільних прав і обов'язків, незважаючи на матеріальні наслідки, які вони обов'язково створюють для платника податків [13].

Однак, незважаючи на сформовані правові висновки ВПВС, слід висувати продовження дискусій щодо правильного урегулювання зазначеного проблемного питання. Зазначене підтверджується й зареєстрованими законопроектами, які перебувають на розгляді в комітеті Верховної Ради України з питань правової політики.

Так, законопроектом № 11128 від 26.03.2024 пропонується закріпити право розгляду податкових спорів за адміністративною юрисдикцією без урахування порушеного провадження у справі про банкрутство [11].

Згідно з пояснювальною запискою до проекту закону, зазначена ініціатива обумовлена, зокрема, висвітленою правовою позицією ВПВС у справі № 908/129/22 (908/1333/22), і загалом мотивована публічно-правовим характером податкових спорів та неоднаковою судовою практикою у питаннях адміністративної юрисдикції спорів, стороною яких є платник податків, стосовно якого порушено справу про банкрутство, що, зі свого боку, породжує правову невизначеність.

Водночас альтернативний законопроект № 11128-1 від 10.04.2024 пропонує інший підхід. Ініціатори законопроекту пропонують передати право вирішення податкових спорів боржника з державою до юрисдикції господарського суду, у якому порушено справу про банкрутство. У випадку, коли стосовно платника податків не порушено справу про банкрутство, ініціатори пропонують залишити право розгляду податкових спорів за підсудністю адміністративним судам [10].

Як указано в пояснювальній записці до проекту закону, ініціатори пропонують розвивати ustalений принцип концентрації справ за участю боржника у справі про банкрутство, у якій розглядаються як цивільні, так і адміністративні правовідносини щодо майна / майнових прав боржника. Тож, на переконання ініціаторів, зазначені зміни матимуть позитивний ефект для ефективного розгляду справ про банкрутство загалом і вирішення податкових спорів боржників зокрема.

На вищезазначену юридичну невизначеність і важливість її правильного унормування звертають увагу юристи-практики та теоретики, що підтверджує тезу актуальності наявної проблеми [3].

Отже, незважаючи на формування судової практики, наразі в Україні продовжується дискусія між практикуючими юристами та законотворцями для вирішення актуальної проблеми та забезпечення дотримання принципу верховенства права.

Список використаних джерел:

1. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 24.11.2024).
2. Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950. Рада Європи. Конвенція. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 24.11.2024).
3. Колос Ю. В. Податкові спори банкрута: де розглядати? *Цензор.Нет*. URL: https://censor.net/ua/blogs/3490728/odnyu_z_problem_protседuri_bankrutstva_trivalst (дата звернення: 24.11.2024).
4. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 24.11.2024).
5. Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 № 4017-IX. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> (дата звернення: 24.11.2024).
6. Конституція України від 28.06.1996. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 24.11.2024).
7. Підходи Великої Палати Верховного Суду до визначення юрисдикційності спорів від 24.03.2020. *Судово-юридична газета*. URL: <https://bit.ly/3as715u> (дата звернення: 24.11.2024).
8. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 24.11.2024).
9. Постанова Великої Палати Верховного суду від 01.11.2023 у справі № 908/129/22 (908/1333/22). Судове рішення. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114904850> (дата звернення: 24.11.2024).
10. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо юрисдикції спорів, стороною в яких є платник податків, щодо якого порушено справу про банкрутство) від 10.04.2024 № 11128-1. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44018> (дата звернення: 24.11.2024).
11. Проект Закону про внесення змін до статті 19 Кодексу адміністративного судочинства України щодо адміністративної юрисдикції спорів, стороною в яких є платник податків, щодо якого порушено

- справу про банкрутство від 26.03.2024 № 11128. Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43865> (дата звернення: 24.11.2024).
12. Рішення у справі «Буланов та Купчик проти України» від 09.12.2010 (заяви № 7714/06 та 23654/08). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_664#Text (дата звернення: 24.11.2024).
 13. Рішення у справі «Феррадзіні проти Італії» (Ferrazzini v. Italy) від 12.07.2001 (заява № 44759/9). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_167#Text (дата звернення: 24.11.2024).
 14. Рішення у справі «Шестопалова проти України» від 21.12.2017 (заява № 55339/07). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c61#Text (дата звернення: 24.11.2024).

Мельников О. О.

Актуальні проблеми визначення юрисдикції спорів, стороною в яких є платник податків, стосовно якого порушено справу про банкрутство

У статті досліджується важливість правильного визначення юрисдикції суду, який уповноважений розглядати відповідну категорію спорів для дотримання принципу верховенства права. Приділено увагу праву на справедливий суд, а також праву на ефективний засіб юридичного захисту, які закріплені в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Досліджено актуальну судову практику, якою порушено питання щодо наявної правової колізії між господарськими й адміністративними судами під час розгляду справ позовного провадження в межах справи про банкрутство, у якій сторона оскаржує рішення та/або бездіяльність податкового органу. Зокрема, особливу увагу приділено проблемі розмежування юрисдикції спорів, стороною яких є платник податків, стосовно якого порушено справу про банкрутство. Також автор приділив увагу актуальним законопроектам, які розглядаються Верховною Радою України та покликані врегулювати актуальні спірні питання.

Ключові слова: розмежування спорів, юрисдикція, адміністративне судочинство, господарське судочинство, банкрутство, юрисдикція податкових спорів, право на справедливий суд, платник податків, оскарження рішення податкового органу.

Melnykov O. O.

Current problems of determining jurisdiction in disputes in which the party is a tax payer in respect of which a bankruptcy case is initiated

The article examines the importance of correctly determining the jurisdiction of the court that is authorized to consider the relevant category of disputes in order to comply with the principle of the rule of law. Attention is paid to the right to a fair trial, as well as the right to an effective means of legal protection, which are enshrined in the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Current judicial practice was studied, which raised the issue of the existing legal conflict between economic and administrative courts during the consideration of lawsuit proceedings within the bankruptcy case, in which the party appeals the decision and/or inaction of the tax authority. In particular, special attention is paid to the problem of delimiting the jurisdiction of disputes in which a party is a taxpayer, in respect of whom a bankruptcy case has been initiated. The author also paid attention to current draft laws that are being considered by the Verkhovna Rada of Ukraine and are intended to settle current controversial issues.

Key words: dispute resolution, jurisdiction, administrative proceedings, economic proceedings, bankruptcy, jurisdiction of tax disputes, right to a fair trial, taxpayer, appeal against the decision of the tax authority.